

Cognition, communication, discourse. 2021, 23: 30-50.
<http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/home>

<https://doi.org/10.26565/2218-2926-2021-23-02>
Received 15.09.2021; revised and accepted 06.12.2021

УДК 811.111'371

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУ МИСТЕЦТВО В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ: ВІД РЕМЕСЛА ДО ТВОРЧОСТІ

Інна Давиденко

кандидат філологічних наук, доцент, Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна);
e-mail: i.v.davydenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6379-343X>

Алевтина Калюжна

кандидат філологічних наук, доцент, Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна);
e-mail: alevtyna.kalyuzhna@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4305-5311>

Ірина Шевченко

доктор філологічних наук, професор, Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна);
e-mail: iryna.shevchenko@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2552-5623>

Як цитувати: Давиденко, І. В., Калюжна, А. Б., & Шевченко, І. С. (2021). Еволюція концепту МИСТЕЦТВО в англійській мовній картині світу: від РЕМЕСЛА до ТВОРЧОСТІ. *Cognition, communication, discourse*, 23, 30-50. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2021-23-02>

Анотація

Існують чисельні дослідження концепту МИСТЕЦТВО (ART) в плані синхронії, однак становлення новітнього напрямку лінгвістичної науки – історичної когнітивістики – дає можливість переосмислення структури цього концепту і його місця в англійській мовній картині світу. Гіпотезою роботи є теза про те, що МИСТЕЦТВО – гештальтний поліапелюваний концепт, який еволюціонував за типом кладогенезу від поняття РЕМЕСЛО; відповідно його місце в англійській картині світу змінювалось від УТИЛІТАРНЕ до ЕСТЕТИЧНЕ. Маючи на меті встановлення еволюції і місця цього концепту в англійській мовній картині світу, у статті визначаються засоби номінації концепту в плані діахронії; проводиться семантичний аналіз лексем-репрезентантів концепту; визначається його структура і вектори його профілювання в різні історичні періоди. На основі комплексної методики виявлення імені концепту, яка включає в себе семний компонентний та частотний аналізи базових лексем-репрезентантів поняття МИСТЕЦТВО в англійській мові, автори встановлюють етимологічний шар концепту, його етимон і внутрішню форму імені. Описано засоби лексичної репрезентації концепту МИСТЕЦТВО, які включають базові лексеми *art*, *arts*, *skill* і *craft*, і встановлено, що змістовий обсяг *art* є найширшим і включає в себе змістові обсяги інших лексем-синонімів. На базі їх порівняльного вивчення зроблено висновок, що іменник *art*, як домінуючий за частотністю і найбільш ємний в семантичному плані, є іменем концепту МИСТЕЦТВО. Етимологічно лексема *art* сходить до протоіндоєвропейського іменника **ar(ə)-ti-* зі значенням «спосіб, метод», що зумовлює її внутрішню форму. Емпіричний матеріал дослідження було отримано з тлумачних та етимологічних словників англійської мови та з бази даних ВНС. Побудовано концептуальну модель МИСТЕЦТВА, яка зазнає історичних змін у рамках сегменту картині світу ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ на підґрунті ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ: у період середньовіччя домінує концепт РЕМЕСЛО/ART, профілюваний у межах домену УТИЛІТАРНЕ; з початком епохи Відродження в картині світу поряд з РЕМЕСЛОМ (уявлення про дрібне виробництво) у межах УТИЛІТАРНЕ формується концепт ПРАЦЯ (промислове виробництво) і виокремлюється концепт МИСТЕЦТВО, профілюваний у межах

домену ЕСТЕТИЧНЕ. На сьогодні концепт МИСТЕЦТВО є доменом для таких субдоменів, як ЖИВОПИС, СКУЛЬПТУРА, ЛІТЕРАТУРА, ТЕАТР, ТАНОК, КІНО тощо.

Ключові слова: етимологія, еволюція, картина світу, поліапелюваний концепт, кладогенез, лексема, мистецтво, ремесло.

1. Вступ

Багатоаспектність теми поєднання етики та естетики в житті людини, виділення окремих аспектів світовідчуття та цінностей залишаються актуальними для науковців. Наше дослідження виконане в рамках проекту вивчення концептів етики та естетики в роботах Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, а саме, дослідження концептів БОГ / GOD (Polina, 2004), ДОБРО / GOOD (Zmiyova, 2006), ГРІХ / SIN (Vakhovs`ka & Shevchenko, 2013), КРАСА / BEAUTY (Dovganyuk, 2017), ВИБАЧЕННЯ / APOLOGY (Shevchenko & Gutorov, 2019), СКРОМНІСТЬ / MODESTY (Shevchenko & Shastalo, 2021) та ін.

МИСТЕЦТВО – це особливий різновид формотворчої діяльності людини, що створює образні та символічні структури, які мають естетичні, пізнавальні та комунікаційні функції. У цьому сенсі МИСТЕЦТВО сприймається як творча діяльність, спрямована на створення художніх творів, ширше – естетично-виразних форм. МИСТЕЦТВО – універсальна ознака людської культури; якщо окремі тварини і виробляють декоративні предмети та візерунки, для них це побічні продукти або наслідки інших функціональних процесів (Otty & Roberts, 2013, р. 38). Терміном «мистецтво» також прийнято означати не лише художні твори, продукти художньої діяльності, а й такі ознаки діяльності як «майстерність», «артистизм» тощо, виявлені в будь-якій іншій сфері діяльності (у ремеслі, науці, техніці та інших), які часто не мають прямого відношення до мистецтва, але безумовно вказують на те, що творчий початок явно чи неявно у них присутній

У процесі розвитку людства концепт МИСТЕЦТВО змінюється разом з історичними трансформаціями форм і типів культури, а відповідно – характером філософських, мистецтвознавчих, художніх рефлексій. Наразі МИСТЕЦТВО є багатовимірним смисловим утворенням, відкритим для включення нових смислових елементів, які породжуються художньо-естетичним досвідом людства, що невинно триває і трансформується, в тому числі – розвитком міжкультурних зв'язків, комунікацій, обмінів, технологій, які забезпечують і підтримують творчість в суспільстві (Bakhtin, 1975). Зазначені зміни відбиваються і у мові, оскільки саме мова у «потєбнянському» сенсі є засобом передачі перцептивного досвіду світопізнання не лише окремої індивідуальності, але і цілої нації (Bondarenko, 2018).

Об'єктом даного дослідження обрано концепт МИСТЕЦТВО як один з базових концептів культури. МИСТЕЦТВО – це спосіб розуміння і відображення дійсності шляхом створення особливого продукту – творів, що мають естетичну цінність, здатні викликати емоційний відгук у людей і характеризуються неоднозначністю (*ambiguity* від лат. *ambo* – *два одночасно*), яка є джерелом багатства сенсів, тонкості розуміння (Gamboni, 2002, р. 13). Поряд з наукою, мистецтво використовується людством для сприйняття і осмислення навколишнього світу. Найважливіша функція мистецтва полягає в задоволенні двох духовних потреб людини: любові до прекрасного і бажанні отримувати естетичне задоволення. МИСТЕЦТВО як засіб самовираження людини стало «першою силою, яка, сприяючи надбанню людиною свого власного образу, в певному сенсі відкрила і специфічну ідею людини як таку» (Kassirer, 2002).

МИСТЕЦТВО належить класу соціальних і духовних понять, які формують фундамент всієї мовної картини світу. Під мовною картиною світу розуміємо «вербалізований продукт людської когніції» (Bondarenko, 2014, р. 18) та таку форму реалізації різних типів засвоєння дійсності свідомістю, яка враховує і різні типи мислення, як от міфопоетичне, наукове, професійне, релігійне та ін. (Bondarenko, 2017, р. 67). Цей концепт включений до контексту

світової культури і, в той самий час, відбиває своєрідність культури, історії і психології певного народу.

Разом із тим відмічено, що в різних культурах розвиток змісту поняття відбувався схожим чином, а саме, від широкого тлумачення МИСТЕЦТВА як досвіду, вміння, майстерності до фокусування на певному виді творчості (Sidneva, 2013, p. 143). Це дозволяє у нашій роботі поставити питання про гештальтну природу цього концепту.

МИСТЕЦТВО і ЕСТЕТИКА широко досліджуються з різних методологічних позицій. Зокрема, дослідники конвенціональної естетики розглядають МИСТЕЦТВО з позицій філософії сприйняття (Nanay, 2014). З іншого боку, утілеснена, активована та ситуаційна (*embodied, enactive, and situated*) перспективи розкривають утілеснені та перформативні якості динамічних, породжуючих, інтерактивних естетичних практик сьогодення (Penny, 2017).

Не зважаючи на тривале вивчення даного концепту з різних методологічних позицій, наразі відсутнє деталізоване розуміння поняття мистецтва. Залучення до аналізу новітнього доробку історичної когнітивістики (Barcelona, 2006; González, 2006) дає можливість наблизити таке розуміння, що стало безпосереднім стимулом нашого аналізу еволюції концепту МИСТЕЦТВО в англійській мовній картині світу.

Дослідження мови є невід'ємним від дослідження культури і пізнання на всіх рівнях є «культурно зафіксованим» (Langacker, 2014, p. 33). Наші уявлення в термінах концептів, схем та моделей є культурно обумовленими (Palmer, 2015), а мова є сховищем та засобом культурного пізнання, культурної концептуалізації (Sharifian, 2017, p. 38). Дослідження «еволюційних» концептів, які відбивають вплив кожної культурної епохи, але ядерна частина яких залишається незмінною та детермінована соціально-історичною спадкоємністю, дозволяють простежити розвиток семіотичного процесу (Tokarev, 2010, p. 53-54). Наразі у фокусі уваги лінгвістів залишаються проблеми множинності значень лексичних концептів (Aajami, 2020), концептуалізації світу в різних мовних спільнотах (Wnuk & Ito, 2021; Davydenko & Kalyuzhna, 2019), еволюційних трансформацій лексично презентованих концептів (Shevchenko, 2016). Сказане свідчить про **актуальність** вивчення історичного розвитку концепту МИСТЕЦТВО в англійській мовній картині світу.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що МИСТЕЦТВО – гештальтний поліапелюваний концепт, який еволюціонував від поняття РЕМЕСЛО до поняття ТВОРЧИСТЬ і, відповідно, його промінантні значення було профільовано у межах різних доменів протягом історії. З розвитком суспільства і культури місце доменів (баз) профільовання концепту МИСТЕЦТВО в англійській мовній картині світу змінилось, база змістилася з сегменту ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ до сегменту ЕСТЕТИКА.

Об'єктом нашого дослідження є концепт МИСТЕЦТВО і способи його мовної репрезентації в англійській мові, **мета** дослідження полягає у визначенні імені концепту МИСТЕЦТВО серед його базових номінацій – лексем *art, arts, skill, craft*, а також у виявленні етимологічного шару концепту МИСТЕЦТВО та особливостей концептуалізації в різні історичні періоди. **Матеріалом** аналізу слугували 14988 слововживань лексеми *art*, 5253 слововживань лексеми *arts*, 3422 слововживань лексеми *skill* та 2028 слововживань лексеми *craft* – лексем-номінатів концепту МИСТЕЦТВО, одержаних з текстових баз даних BNC, секцій Fiction, Magazine, Newspaper.

2. Методологія дослідження

Зміст та структура концепту як основної одиниці структурованого знання в свідомості людини встановлюється шляхом аналізу значень лексичних одиниць, якими він є представлений (Marty`nyuk, 2012, p. 40). Під лексичним значенням розуміють концепт, схоплений знаком, або квант інформації, підведений під тіло знака (Nikitin, 1974). Лексичний концепт сприймається як інформаційна цілісність, присутня в мовній свідомості,

сприймається мовною особистістю як інваріантне значення асоціативно-семантичного поля і має ім'я, представлене лексичною одиницею мови (Ророва, 2001). Втім, слово презентує концепт не в повному обсязі – воно передає кілька концептуальних ознак за допомогою певних релевантних значень. Кожне слово репрезентує лише частину концептуальних характеристик, які мають значення для комунікації, що підтверджується існуванням синонімів, різних дефініцій, визначень та текстових описів одного і того самого концепту (Boldyrev, 2001, p. 25-36).

Для семантико-етимологічного аналізу засобів номінації концепту МИСТЕЦТВО в нашій роботі обрано комплекс методів, що включає аналіз словникових дефініцій з метою виявлення ЛСВ досліджуваних лексичних одиниць, компонентний аналіз для з'ясування особливостей змісту різних ЛСВ, частотний аналіз вживання слів-репрезентантів та етимологічний аналіз імені концепту тощо. Зокрема,

- метод узагальнення словникових дефініцій ґрунтується на принципі додатковості словникових дефініцій різних словників, кожен з яких відображає деякі суттєві ознаки значення, але найповніший опис здійснюється лише сукупністю дефініцій різних словників, які доповнюють один одного;

- метод компонентного аналізу полягає у розкладанні значення на мінімальні семантичні складові – семи. Сема – мінімальна одиниця змісту, що виділяється як компонент значення (Nikitin, 1974). В нашому аналізі номінацій МИСТЕЦТВА виділяємо категоріальні (тобто загальні у кількох лексичних одиниць) та диференціальні семи. Диференціальні семи визначають індивідуальність слів. Крім категоріальних та диференціальних сем у значеннях окремих слів можуть входити ознаки, що мають характер «потенційних сем» (імплікаціонал, за Нікітінім), які виявляють свою природу за вторинної номінації цього слова, наприклад, у метафорах;

- метод частотного аналізу вживання слів-репрезентантів досліджуваного концепту в текстовому корпусі, зроблений на матеріалі BNC, дозволяє виявити домінуючу лексему, що уможливило визнати її в якості імені концепту;

- метод етимологічного аналізу з'ясовує морфологічну будову слова, що існувала раніше, визначає джерела і час появи лексеми, встановлює її утворення від відповідної основи;

- ідентифікація доменів, в яких профільовано значення полісемантичних лексем – номінацій концепту, є не менш важливим методом нашого аналізу. У когнітивній лінгвістиці під доменом розуміється будь-яка цілісна область концептуалізації, щодо якої визначається значення мовного знака (Langacker, 1987, p. 488). Домен включає в себе одиниці нижчого рівня схемності – концепти або фрейми (Kovecses, 2017; Sullivan, 2013);

- нарешті, опис когнітивних метафор залучає поняття блендингу або когнітивної інтеграції (Turner & Fauconnier, 2002, p. 408) у їх різних тлумаченнях (Steen, 2011). Інтеграція зумовлює сприйняття метафори як елементу культури, експлікує уявлення про очікування і поведінку носіїв мови (Freeman, 2006, p. 51).

3. Результати дослідження та дискусія

У цьому розділі послідовно розглянуто множинні засоби апелювання і структура концепту МИСТЕЦТВО, профільованого в різних доменах. З'ясовано етимологічний шар концепту МИСТЕЦТВО та простежені тенденції історичного розвитку уявлень про МИСТЕЦТВО в англійській мовній картині світу від домінування значень *РЕМЕСЛА* до *ТВОРЧОСТІ*.

3.1. Засоби апелювання і структура концепту МИСТЕЦТВО

Згідно словникових джерел, концепт МИСТЕЦТВО в англійській мовній картині світу вербалізується наступними базовими лексемами: *art, arts, skill, craft* (Crowther, 1998; Crystal, 1990; Hornby, 2005; *Longman Dictionary of Contemporary English*, n.d.; Marrow, 1972;

McMillan English Dictionary, n.d.; *Merriam-Webster Dictionary*, n.d.; Mish, 1993; *Oxford Wordpower Dictionary*, 1998; Rodale, 1978; Sinclair, 1990; Sinclair, 1993; Summers, 1993; *Synonyms Thesaurus with Antonyms & Definitions*, n.d.; *The Oxford Dictionary of English*, n.d.; *The Oxford Paperback Thesaurus*, n.d.). Для виявлення серед них імені (імен) концепту МИСТЕЦТВО автори використовують положення, про те, що ім'я концепту має збігатися з домінантою відповідного синонімічного ряду, відрізнятися високою частотністю вживання (враховуючи, що частотність лексем залежить від типу дискурсу, місця спілкування і учасників спілкування) і максимально покривати смисли (ЛСВ) інших лексем – номінацій концепту (Popova, 2001).

Проведений частотний аналіз вживання слів-репрезентантів досліджуваного концепту в текстовому корпусі BNC (*The British National Corpus*, n.d.) свідчить про абсолютне домінування лексеми *art* (50,8% – 14988 слововживань), в той час як частотність вживання наступних лексем значно нижча: *arts* (17,8% – 5253 слововживань), *skill* (11,6% – 3422 слововживань), *craft* (6,9% – 2028), що дає можливість визнати лексему *art* іменем концепту МИСТЕЦТВО.

Виходячи із значення базових лексем *art*, *arts*, *skill*, *craft* за даними словників (Crowther, 1998; Crystal, 1990; Hornby, 2005; *Longman Dictionary of Contemporary English*, n.d.; Marrow, 1972; *McMillan English Dictionary*, n.d.; *Merriam-Webster Dictionary*, n.d.; Mish, 1993; *Oxford Wordpower Dictionary*, 1998; Rodale, 1978; Sinclair, 1990; Sinclair, 1993; Summers, 1993; *Synonyms Thesaurus with Antonyms & Definitions*, n.d.; *The Oxford Dictionary of English*, n.d.; *The Oxford Paperback Thesaurus*, n.d.), їх можна згрупувати у кілька ЛСВ. Зокрема, полісемантична лексема *art* (n.) виявляє шість ЛСВ:

1. «використання уяви для вираження ідей, почуттів, особливо в живопису, малюванні або скульптурі»: *modern/contemporary art*; 2. «предмети мистецтва: картини, скульптури»: *an art gallery/exhibition; a collection of art and antiques*; 3. «вміння / навички створювати предмети мистецтва»: *she's good at art and design*; 4. «вид образотворчого або сценічного мистецтва»: *dance is a very theatrical art*; 5. «предмети, які вивчаються в школі чи університеті»: *an arts degree*; 6. «здатність або навички, які можна розвинути за допомогою навчання і практики»: *a therapist trained in the art of healing, I've never mastered the art of making bread*.

Лексема *arts* (n.) в англійській мові має наступний узагальнений список з 3 ЛСВ, які виявлені на основі аналізу словникових статей:

1. «створення і демонстрація живопису, акторської майстерності, танців, музики і т. д.»: *fine/decorative/performing arts*; 2. «живопис, музика, театр, кіно, література і т.д. як одне ціле»: *Government funding for the arts has been reduced*; 3. «предмети, які вивчаються в навчальних закладах, але не є точними науками, наприклад, історія, мови і т. д.». Усі ці значення тісно пов'язують МИСТЕЦТВО з культурою і суспільством (пор. титр із відео «Мистецтво – природний складник різних суспільств і культур по всьому світі» на рис. 1):

Рис. 1. Мистецтво/ART – складник суспільств і культур (La Volpe, 2017)

Лексема *skill* (n.) в англійській мові має узагальнений список з трьох ЛСВ, які виявлені на основі аналізу словникових статей тлумачних словників англійської мови:

1. «здатність / уміння / навик робити щось добре, особливо в результаті навчання і практики»: *reading and writing are two different skills*; 2. «спритність і координація при виконанні фізичних задач»: *I admired her skill at catching fish*; 3. «придбане вміння робити щось грамотно; досвід»: *being a good manager requires a number of highly specialized skills*.

Лексема *craft* (n.) в англійській мові включає дві ЛСВ, які виявлені на основі аналізу словникових статей тлумачних словників англійської мови:

1. «спритність, вправність, хороші здібності»: *We have not the strength with which to fight this man; we must ... win, if win we can, by craft*; 2. «навик і досвід створення предметів фізичного світу»: *the craft of furniture making/sewing/glassblowing*.

Отримані дані про лексико-семантичні варіанти лексем *art*, *arts*, *skill*, *craft* – номінації концепту МИСТЕЦТВО подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Лексико-семантичні варіанти лексем *art*, *arts*, *skill*, *craft* – номінацій концепту МИСТЕЦТВО

№	ЛСВ лексем	Лексеми			
		<i>art</i>	<i>arts</i>	<i>skill</i>	<i>craft</i>
1	«використання уяви для вираження ідей, почуттів, особливо в живопису, малюванні або скульптурі»	+	–	–	–
2	«твори мистецтва: картини, скульптури»	+	+	–	–
3	«вміння/навички створювати (твори мистецтва)»	+	–	+	+
4	«вид образотворчого або сценічного мистецтва»	+	–	–	–
5	«предмети, які вивчаються в школі чи університеті»	–	+	–	–
6	«здатність або навик, котрі можна розвинути за допомогою навчання і практики»	+	–	+	–
7	«живопис, музика, театр, кіно, література і т.інш. як одне ціле»	–	+	–	–
8	«спритність і координація при виконанні фізичних задач»	+	–	+	+
	ВСЬОГО (із 8):	6	3	3	2

Як видно з таблиці 1, найбільшу кількість ЛСВ має лексема *art* – 6, в той час як лексеми *arts*, *skill*, *craft* мають 3, 3 і 2 ЛСВ відповідно. Отримані дані свідчать, що лексема *art* демонструє найбільшу кількість значень, в порівнянні з кількістю значень лексем *arts*, *skill*, *craft* – її синонімів, змістовий обсяг лексеми *art* покриває обсяг лексем-синонімів, причому значення «вміння/навички створювати (твори мистецтва)» і «спритність і координація при виконанні фізичних задач» притаманні найбільшій кількості номінацій концепту.

Таким чином, ім'ям концепту МИСТЕЦТВО справедливо вважати лексему *art* (n), домінантну з точки зору частотності і найбільш ємну в семантичному плані.

Сьогодні проблема співвідношення «знак – лексичне значення – концепт» залишається відкритою, оскільки вона ставить питання не/однозначності співвідношення «символ – концепт», тобто не/остаточного числа концептів, що співвідносяться з лексемами. Одне й те саме слово може в різних комунікативних умовах подавати в мові різні ознаки концепту та різні концепти – залежно від комунікативних потреб, від обсягу, кількості та якості тієї інформації, яку той, хто говорить, хоче передати в даному комунікативному акті і, природно, залежно від значеннєвої структури слова, його семантичних можливостей (Popova, 2001). Якщо лексико-семантичні варіанти належать до однієї концептуальної області (реалізуються в рамках одного домену), зв'язки між ними очевидні, і вони репрезентують один концепт. Саме концептуальна область показує, для категоризації якого класу явищ, предметів та ін. слугує той чи інший концепт, із якою сферою людського досвіду він співвідноситься. Концептуальна область ширша, ніж концепт і може включати групи концептів.

На думку провідних когнітивістів (Langacker, 2014; Zhabotinskaya, 2013), когнітивна лінгвістика нерозривно пов'язує поняття концепту з поняттям домену, де домен – це структура фонових знань, когнітивна сутність, ментальний досвід, репрезентаційний простор чи концептуальний комплекс, широке асоціативне поле (Clausner & Croft, 1999; Croft & Cruse, 2004). Мережа доменів – 'поняттєвих вузлів' – утворює концептосферу (весь структурований семантичний простір) (Zhabotinskaya, 2013, p. 61). Зокрема, концепт МИСТЕЦТВО в англійській мові репрезентують ЛСВ полісеманта *art* (n.), профільовані у межах домену ЛЮДИНА і – більш конкретно – концептуальної області ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ.

За словами Лакоффа (Lakoff, 1987), людина організує свої знання за допомогою ІКМ – ідеалізованих когнітивних моделей. Кожна ІКМ є гештальтом, тобто комплексним структурованим цілим, в якому використовуються чотири типи структуруючих принципів: пропозиційна структура (як у Філлморових фреймах), образно-схематична структура (як у когнітивній граматиці Ленекера (Langacker, 1987)), метафоричне та метонімічне відображення (як вони описані Лакоффом та Джонсоном). Кожна ІКМ структурує ментальний простір. На думку Дж. Лакоффа (Lakoff & Johnson, 1987), сприйняття, емоції, думки, процеси пізнання, моторна діяльність і мова організовані за допомогою структур, які він називає гештальтами. Гешталти є одночасно цілісними та аналізованими, що складаються з частин, але не зводяться до сукупності цих частин; вони в цілому мають певні додаткові властивості, і їх частини також можуть мати додаткові властивості. Гешталти можуть бути розкладені більш ніж одним способом залежно від прийнятої точки зору. Частини гешталту пов'язані внутрішніми відношеннями; характеристики гешталту і типи відношень між його частинами можуть бути різними залежно від того, яку думку прийнято основою для поточного дослідження. Гештальт може бути пов'язаний зовнішніми відношеннями з іншими гештальтами. Він може становити частину іншого гешталту або проектуватися іншим способом. Під час проектування частини одного гешталта відображаються на частині іншого гешталту. Результатом проектування буде успадкування частинами другого гешталту властивостей та відношень першого. Проектування гешталту на інший гештальт може бути частковим. Гешталти можуть мати часткову подібність один з одним, ступінь подібності залежить від ступеня близькості зв'язку між ними. Лінгвістичні гешталти мають кілька типів властивостей – граматичні, семантичні, фонологічні, функціональні.

У цілому, виявлені значення полісемічної лексеми *art* – імені концепту МИСТЕЦТВО дозволяють дійти висновку, що МИСТЕЦТВО – це гештальтний поліапельований концепт у рамках домену ЛЮДИНА / ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ. Концепт МИСТЕЦТВО є гештальтним концептом, бо він водночас є цілісним і складається з таких частин як ЖИВОПИС, СКУЛЬПТУРА, ЛІТЕРАТУРА, ТЕАТР, ТАНОК, КІНО, ТВОРИ МИСТЕЦТВА, а також ПРОФЕСІОНАЛІЗМ (у будь-якій професійній діяльності). Той факт, що ПРОФЕСІОНАЛІЗМ як частина гештальтного концепту МИСТЕЦТВО неразривно пов'язана з іншим концептом РЕМЕСЛО, який також профілюється в рамках домену ЛЮДИНА/ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ, свідчить про те, що вони пов'язані внутрішніми відношеннями. Концепти МИСТЕЦТВО та РЕМЕСЛО також пов'язані відносинами, де гештальтний концепт РЕМЕСЛО частково проектується у гештальтний концепт МИСТЕЦТВО, і другий таким чином частково успадковує його властивості. Фактично, це свідчить про існування концептуальної матриці (Bondarenko, 2014), або, за Ленекером (Langacker, 1987, p. 152), domain matrix – комплексу доменів, у межі яких пояснюється той чи інший концепт. Матрицю концепту МИСТЕЦТВО обумовлює внутрішня форма лексеми *art* – «засіб, метод», що є основою будь-якої діяльності людини: професійної, творчої, наукової, тощо. Різноманітність лексем-реперзентантів концепту МИСТЕЦТВО – *art, skill; craft; workmanship; goldsmithery; handiness; subtility; artfulness; proficiency; artifice; arts, craftsmanship; fine arts; excellency; deftness; artistic endeavour, skillfulness, handiness, ability, mastery, arts, ingenuity, practice* (а також їх деривати) – підтверджує той факт, що даний концепт є поліапельованим.

Схематично це може бути представлено наступним чином (рис. 2):

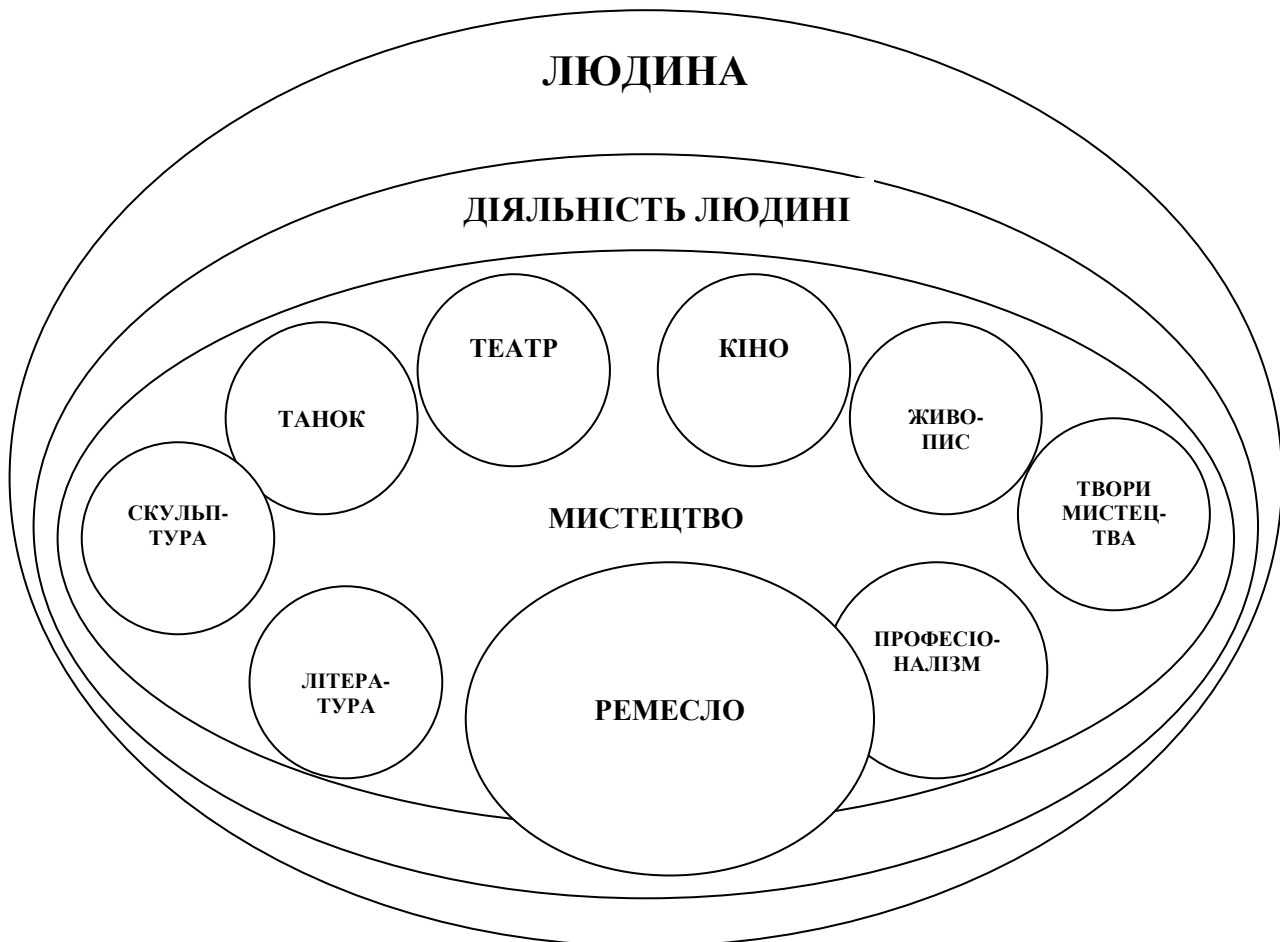

Рис. 2. Матриця доменів поліапельованого концепту МИСТЕЦТВО

Сказане свідчить, що МИСТЕЦТВО – гештальтний поліапелюваний концепт, що в різні історичні періоди існує як єдність РЕМЕСЛА, ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ, ЖИВОПІСУ, СКУЛЬПТУРИ, ЛІТЕРАТУРИ, ТЕАТРА, КІНО та ін. і отримує конкретне значення лише залежно від контексту.

До концепту МИСТЕЦТВО апелюють численні концептуальні метафори. Концептуальна метафора є засобом номінування певної абстракції у термінах конкретної сутності (Lakoff, 1980). Найбільш частотними моделями концептуальних метафор МИСТЕЦТВА (як референта метафори) за даними VNC виявились:

Модель персоніфікації:

- «*Art is coming face to face to yourself*». Jackson Pollock
- «*Art speaks where words are unable to explain*»
- «*Art is standing with one hand extended into the universe and one hand extended into the world, and letting ourselves be a conduit for passing energy*». Albert Einstein

Модель шляху:

- «*Art is a journey of a free Soul*». Aley Oguz
- «*Art is not a thing. It is a way*». Elbert Hubbard

Концепт МИСТЕЦТВО також здатен слугувати джерелом концептуальних метафор, зокрема, метфори LIFE IS ART (рис. 3). При залученні окремих значень *art* до створення блендінгу, промінантними у гештальтному концепті МИСТЕЦТВО є його складники ПРОФЕСІОНАЛІЗМ (вміння / навички створювати предмети мистецтва; вміння, які можна розвинути за допомогою навчання і практики).

Рис. 3. Концептуальна метафора LIFE IS ART (La Volpe, 2017)

3.2. Етимологічний шар концепту МИСТЕЦТВО

Історично МИСТЕЦТВО виникає тоді, коли людина виходить за межі задоволення своїх безпосередніх фізичних потреб, практично-утилітарних інтересів і цілей, та отримує можливість задовольняти свої естетичні потреби, творити. Тим самим МИСТЕЦТВО являє особливу форму освоєння світу людиною, у якій світ постає у мистецтві через форми діяльності, спілкування, самореалізації людей. Воно дає відображення та розгорнуті проєкції людського буття, його просторової та часової єдності зі світом. Мистецтво, що сприймається як певне умовне ціле, можна трактувати як своєрідну онтологію, що

сконцентрована на динаміці предметно-чуттєвого буття людей. Будучи особливою формою діяльності людей, мистецтво поєднує у своїх образах предметні, комунікаційні, індивідуальні аспекти діяльності, тому воно зберігає в собі колективні та особистісні уявлення, втілені в етимології лексеми *art* – імені концепту МИСТЕЦТВО та в її історичному розвитку.

Наступним етапом дослідження концепту МИСТЕЦТВО є виявлення його етимологічного шару. В структуру концепту, на думку Ю.С. Степанова, входить все те, що робить його фактом культури – первинна форма (етимологія); стисла до основних ознак змісту історія; сучасні асоціації; оцінки і т.д. (Stepanov, 1997). Етимологія розкриває внутрішню форму слова, «вона є передісторією, дописемною історією концепту» (Stepanov, 1997, р. 7). О.О. Потєбня розрізняв зовнішню форму, тобто звук, зміст, об'єктивований за допомогою звуку, і внутрішню форму, або найближче етимологічне значення слова, той спосіб, яким виражається зміст (Potebnya, 1993). Внутрішня форма слова вказує на причину, по якій дане значення виявилось вираженим саме даним поєднанням звуків (там само) і є ознакою, покладеною в основу номінації при утворенні нового лексичного значення слова. Таким чином, наявність внутрішньої форми слова означає наявність у слова певного типу дериваційних та асоціативних смислів.

Внутрішня або первинна форма слова сходиться до етимону. Етимон – це відновлювана первинна форма одиниці мови (кореня, слова, фразеологізму), зазвичай найранішня з відомих форм (“Етимон”, n.d.), на відміну від внутрішньої форми – фрагмента значення, явленого у зовнішній формі знака (Zhabotinskaya, 2010).

За етимологічними словниками англійської мови (Hoad, 1996; Onions, 1996; *Online Etymology Dictionary*, n.d), в лексемі *art* (n.) виявляються такі історичні зв'язки:

- PIE **ar(ə)-ti-* source also of Sanskrit *rtih* “manner, mode”;
- Latin *artem* (nominative *ars*) “work of art; practical skill; a business, craft”;
- Greek *artizein* “to prepare”, suffixed form of root **ar-* “to fit together”;
- О.Е. – *art*, early 13c., “skill as a result of learning or practice”;
- М.Е. – *art*, “skill in scholarship and learning” (c. 1300) (*Bachelor of Arts*);
- 14th century – *art*, “system of rules and traditions for performing certain actions”;
- late 16th century – *art*, sense of “skill in cunning and trickery”;
- 1610 – *art*, “skill in creative arts”, especially of painting, sculpture, etc.

Виходячи з цих даних, підсумованих в таблиці 2, внутрішня форма лексеми *art* сходиться до протоіндоевропейського іменника **ar(ə)-ti-* зі значенням «засіб, спосіб, метод», який є етимоном.

Таблиця 2

Етимологія лексеми *art*

Мова	Лексема	Значення
PIE	* <i>ar(ə)-ti-</i>	“manner, mode”
Latin	<i>artem</i>	“work of art; practical skill; a business, craft”
Greek	<i>artizein</i>	“to prepare”, “to fit together”
Old English	<i>art</i>	“skill as a result of learning or practice”
Middle English	<i>art</i>	“skill in scholarship and learning”, “system of rules and traditions for performing certain actions”, “skill in cunning and trickery”, “skill in creative arts”

Як видно з табл. 2, історичний розвиток лексеми *art* йшов шляхом придбання нових значень, які з'являлися в різні періоди. Етимологічно лексема *art* сходиться до протоіндоевропейського іменника **ar(ə)-ti-* зі значенням «спосіб, метод», що обумовлює її внутрішню форму. Сказане дозволяє зробити висновок про її часткову синонімію щодо

лексем *arts, skill* і *craft*. Значення «спосіб, метод» представлені у літературних джерелах XIV – XVI століть, наприклад:

- (1) *As techeth art of speche hem that it leere.* (Chaucer, n.d.)
- (2) *Sir Tristram was so noble a knight called, that by crafts of sorcery ladies would make such noble men to wed them.* (Malory, n.d.)
- (3) *A French musician! – Come, let's hear your skill.* (Marlowe, n.d.a)
- (4) *O, say not so, sir! the doctor has no skill.
No art, no cunning, to present these lords,
Or bring before this royal Emperor
The mighty monarch, warlike Alexander.* (Marlowe, n.d.b)

Пізніше, з 1610 року, лексема *art* набуває значення “skill in creative arts, especially of painting, sculpture, etc.” Це епоха Відродження, епоха творчості Шекспіра в Англії, розквіту театрального мистецтва, літератури, скульптури, тощо. Нове розуміння мистецтва, яке привносить Відродження, пов'язане з революційною ламкою старих, феодально-суспільних відносин, зі звільненням особистості виробника від станових та цехових обмежень, що сковують його творчість. Високо оцінюючи призначення та гідність людської особистості, стверджуючи ідею безмежного розвитку її можливостей, естетика Відродження конкретний образ такої особистості бачила у митці (*artist*).

Той факт, що пошуки універсальної людини приводили саме до художника, а не до філософа, вченого чи політичного діяча, був не випадковим. Це визначалося тим становищем, яке займав митець у культурному житті епохи. За М. М. Бахтіним (Bakhtin, 1975), художник виступав як опосередковуюча ланка між фізичною та розумовою працею. В його діяльності сучасники бачили реальний шлях до подолання того дуалізму теорії та практики, знання та вміння, на якому ґрунтувалася вся духовна культура Середньовіччя. Тому не випадково художник, його особистість, життя і діяльність опиняються в центрі суспільної думки того часу. Він вважається істотою божественного ладу, до його імені все частіше приписують епітет «divino» – божественний. Численні життєписи художників, які з'являються в цей час і поступово стають спеціальним літературним жанром, свідчать, що таке підвищення особистості художника не було так далеко від істини. Видатні художники епохи Відродження – це всебічно освічені люди, які мають різноманітні знання в галузі науки і мистецтва. Митець стає носієм естетичних та етичних цінностей (Bakhtin, 1975).

Все це чітко відображує історичний розвиток лексеми *art*, який йшов шляхом придбання нових значень, засвідчуючи і підтверджуючи перехід людської думки від «способу та методу діяльності» (PIE *ar(ə)-ti- source also of Sanskrit *rtih* “manner, mode”) до «творчого процесу діяльності» (ME 1610 – *art*, “skill in creative arts”, especially of painting, sculpture, etc.).

З метою більш детального і глибокого вивчення концепту МИСТЕЦТВО/ART і його схематичного подання, звертаємось до словників лексичних колокацій англійської мови, що містить найбільш уживані словосполучення, а також вивчимо сполучуваність лексеми *art* на прикладах BNC (*The British National Corpus*, n.d.). Результат дослідження словників лексичних колокацій і корпусу BNC наведено в таблиці 3:

Таблиця 3

Лексична сполучуваність *art* в англійській мові

Модель	Приклад
(1) adjective + art	<i>abstract art, ancient art, applied art, avant-garde art, ceramic art, commercial art, contemporary art, creative art, culinary art, decorative art, electronic art, great art, high art, language art, liberal art, medieval art, modernist art, national art, outsider art, primitive art, performing art, sacred art, traditional art, visual art, western art, etc.</i>
(2) verb + art	<i>create art, produce art, display art, master art, perfect art, etc.</i>
(3) art + noun	<i>art auction, art critic, art criticism, art dealer, art education, art educator, art fair, art historian, art lover, art theft, art treasures, etc.</i>
(4) art + of + noun/gerund	<i>art of persuasion, art of communication, art of war, art of love, art of jewelry, art of cuisine, art of renewal, art of living, art of argument, etc.</i>
(5) set expressions / idioms	<i>life imitates art, arts and crafts, funding for the arts, sponsorship of the arts, arts and sciences, have something down to a fine art, be quite an art, art for art's sake, art is long and life is short, be art and part of (something), down to a fine art, fine art, have (something) down to a fine art, state of the art, the noble art (of self-defense), etc.</i>

Наведені вище моделі впорядковані за показником частотності вживання в мові, де (за даними корпусу BNC) найбільш вживаною є модель (1) adjective + art, а найменш – (5) set expressions / idioms.

3.3. Історичний розвиток уявлень про МИСТЕЦТВО в картині світу

Історично уявлення про МИСТЕЦТВО в англійській мовній картині світу розвивається як система конкретних видів діяльності, від ремісництва, притаманного давнім суспільствам (OE, ME *craft*), до літератури, музики, архітектури, живопису, скульптури, тощо, які найбільш повно виокремлюються в англійській культурі з початком епохи Відродження, і нових видів мистецтва, таких як кіно та інші, які поширюються з початком ХХ ст.

У сучасній науці їх різноманіття та відмінності фіксуються та класифікуються за критеріями, виробленими естетичною теорією та мистецтвознавством: за способом відображення дійсності (гносеологічний критерій) – образотворчі, виразні; за способом буття художнього образу (онтологічний критерій) – просторові, часові, просторово-часові; за способом сприйняття (психологічний критерій) – слухові, зорові та зорово-слухові. У зв'язку з появою нових видів мистецтв з'являються інші принципи їх класифікації. Однак усі подібні розрізнення багато в чому відносні.

МИСТЕЦТВО відіграє велику роль, бо не тільки еволюціонує разом із суспільством, але й формує це суспільство, виконуючи низку важливих функцій: ідеологічну, соціальну, загальноосвітню, комунікативно-меморіальну, пізнавальну, магічно-релігійну, естетичну, художньо-концептуальну, виховну, гедоністичну (близьку до естетичної функції, але не формує поняття про естетику, а дає можливість естетичної насолоди), прогностичну (що полягає у спробі передбачити майбутнє), компенсаторську (слугує відновленню психологічного рівноваги), розважальну та інші (Campodonico, 2011).

Значущість МИСТЕЦТВА для носіїв мови зумовлює його високу номінативну щільність, до нього апелюють не тільки базові лексеми, але і їхні деривати. Їх історичне варіювання виявляється в існуванні історично сталих лексем – номінацій концепту МИСТЕЦТВО та історичних змінних – лексико-семантичних варіантів, присутніх в обмежених історичних періодах. До сталих належать базові лексеми номінації МИСТЕЦТВА, до змінних – їхні деривати. Наприклад, у середньовічний період, як видно

на кадрі нижче (рис.4), дериват *artist* виявляє множинні значення, що профілюються в різних субдоменах: скульптор (субдомен СКУЛЬПТУРА), портретист (субдомен ЖИВОПИС), анатом, прозектор (субдомен МЕДИЦИНА), картограф небосхилу (домен АСТРОЛОГІЯ). Останні значення (*anatomist, cartographer*) безпосередньо пов'язані із концетами РЕМЕСЛО, ПРОФЕСІОНАЛІЗМ і сьогодні вийшли з ужитку, залишаючись лише в якості історичних варіантів полісемантичної лексеми *artist*.

Рис. 4. Значення полісеманта *artist* (La Volpe, 2017)

У сучасному світі коцепт МИСТЕЦТВО відіграє суттєву роль у житті суспільства та посідає провідне місце в сегменті ЕСТЕТИКА загальної картини світу. Наведені домени і субдомени не вичерпують обсягу бази цього гештального концепту; її(базу) окремі субдомени є широко специфікованими і, відповідно, мають велику кількість лексем-номінацій, що відомо як номінативна щільність концепту. Наприклад, у межах субдомену ЖИВОПИС в різні історичні періоди домінували різні аспекти концепту МИСТЕЦТВО, що реалізувалося в номінаціях: *art nouveau, abstract art, pop-art*, and others (рис. 5):

Рис. 5. Номінації МИСТЕЦТВА – історичні варіанти (La Volpe, 2017)

Наразі немає простого, але вичерпного визначення МИСТЕЦТВА; насправді це слово має багато значень. Грецькі та латинські еквіваленти (τέχνη, ars) можуть у широкому сенсі включати все, що зазвичай згруповано під ярликом образотворчого мистецтва (“Art”, n.d.).

У західній традиції початкове значення мистецтва – це вміння щось робити; це слово вживали стародавні греки для позначення, насамперед, ремесел, які задовольняють основні потреби людини. У діалогах Платона та творах Аристотеля це значення мистецтва є основним, що використовується для пояснення всіх інших навичок, фізичних чи розумових. Мистецтво також рано було визнано ознакою певної досконалості, що свідчить про прогрес людини. Історичний розвиток семантики *art* – це історія прогресу людини від виготовлення продуктів, безпосередньо необхідних для життя (концепт РЕМЕСЛО), до виготовлення речей (іноді на замовлення) з метою отримання насолоди (концепт МИСТЕЦТВО). Ця грецька концепція мистецтва домінувала в Середньовіччі та зберігається в новітні часи (“Art”, n.d.).

Звуження значення *art* до образотворчого мистецтва і, відповідно, до естетики є відносно сучасним теоретизуванням. Розвиток мистецтва в епоху Відродження, безсумнівно, прискорив цю тенденцію. За умови такого тлумачення, існує особливий світ мистецтва та естетичного досвіду; отже, потрібна особлива творча уява та чутливість, щоб оцінити відмінні цінності, що містяться в окремих творах мистецтва (“Art”, n.d.).

Мистецтво традиційно поділяється на вільне та сервільне (*від англ. servile*). Цей поділ є основним, оскільки він стосується різниці в роботі, яку необхідно виконати. Найочевидніший тип артефакта, який можна створити, – це той, який існує у зовнішній фізичній матерії, оскільки така матерія сприйнятлива до отримання штучної форми; дерево, наприклад, легко піддається формуванню в стіл, стілець або ліжко. Таке виготовлення, принаймні спочатку, є результатом фізичних зусиль творця, і ця особливість характеризує таке мистецтво як сервільне (“Art”, n.d.), тобто таке, що має утилітарну мету та слугує людині як предмет домашнього побуту. Сервільні характеристики мистецтва підтверджують нашу гіпотезу, що поняття МИСТЕЦТВО сходить насамперед до поняття РЕМЕСЛО.

Отже, у поняттєвому просторі ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ є сегменти УТИЛІТАРНІСТЬ (НЕ)ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ і ТВОРЧІСТЬ (ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ), поєднані концептом ПРОФЕСІОНАЛІЗМ. Історично першим на підґрунті ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ у картині світу формується концепт РЕМЕСЛО/АРТ – дрібне виробництво для задоволення широких побутових потреб (рис. 6), на тлі якого з плином часу з’являється концепт (НЕ)КВАЛІФІКОВАНА ПРАЦЯ (різноманітні виробництва, у т.ч. промислові, бізнес тощо), профільований в домені УТИЛІТАРНЕ. Пізніше, з досягненням достатнього ступеню матеріального, соціального і культурного розвитку цивілізації, на цьому ж підґрунті від РЕМЕСЛА відокремлюється новий концепт МИСТЕЦТВО/АРТ, що профільується у домені ЕСТЕТИКА, і в подальшому МИСТЕЦТВО залишається історичною константою ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ людини (рис. 7).

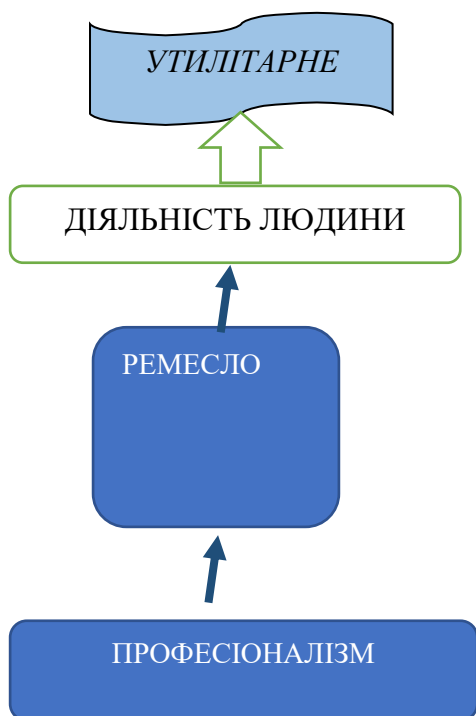

Рис. 6. Концепт МИСТЕЦТВО/ART періоду Середньовіччя

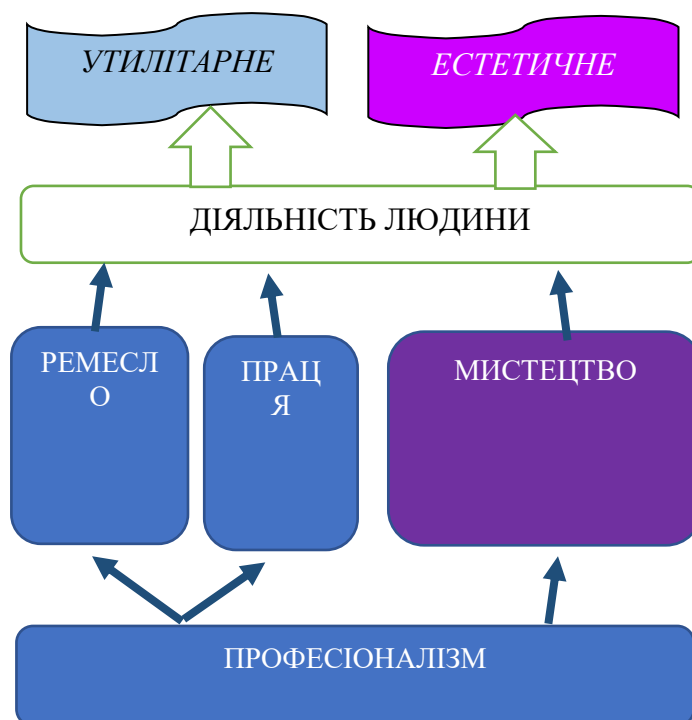

Рис. 7. Концепт МИСТЕЦТВО/ART XVII–XXI ст.

Як видно з рис. 6, 7 концепт МИСТЕЦТВО в англійській МКС розвивається поступово, тобто еволюціонує і набуває нових різновидів. Такий тип еволюції відповідає кладогенезу – розвитку за типом розгалуження, відомому у природничих науках за прикладами родовидового розмноження протягом історії природи.

4. Висновки та перспективи подальших досліджень

Засоби лексичної репрезентації концепту МИСТЕЦТВО в англійській МКС включають базові лексеми *art*, *arts*, *skill* і *craft*, словникові значення яких відрізняються. В результаті дослідження лексема *art* виявила найбільшу кількість значень (ЛСВ) в порівнянні з лексемами-синонімами *arts*, *skill* і *craft*. Змістові обсяги лексем-синонімів *arts*, *skill* і *craft* включені в змістовий обсяг іменника *art*, що дає всі підстави вважати лексему *art* іменем концепту МИСТЕЦТВО в англійській МКС: вона є домінантною з точки зору частотності і найбільш ємною з точки зору семантики.

Внутрішня форма лексеми *art* сходить до протоіндоевропейського іменника **ar(ə)-ti-* зі значенням «спосіб, метод». Історичний розвиток лексеми *art*, який йшов шляхом придбання нових значень, засвідчує перехід людської думки від «способу та методу діяльності» до «творчого процесу діяльності». Відповідно, концептуальна модель МИСТЕЦТВА зазнає історичних змін у картині світу у рамках сегменту ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ на підґрунті ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ: у період середньовіччя домінує концепт РЕМЕСЛО/ART, профільований у межах домену УТИЛІТАРНЕ. Пізніше, відповідно до матеріальних і соціокультурних змін епохи Відродження, в уявленні англійців поряд з РЕМЕСЛОМ (уявленням про дрібне виробництво) формується концепт ПРАЦЯ (промислове виробництво) і виокремлюється концепт МИСТЕЦТВО, профільований у межах домену ЕСТЕТИЧНЕ. У свою чергу концепт МИСТЕЦТВО є доменом для таких субдоменів, як РЕМЕСЛО, ЖИВОПИС, СКУЛЬПТУРА, ЛІТЕРАТУРА, ТЕАТР, ТАНОК, КІНО тощо. Сказане дозволяє зробити висновок, що однією з основних відмінних рис понять МИСТЕЦТВО та РЕМЕСЛО можна вважати їхню мету: естетичну ціль для

МИСТЕЦТВА і утилітарну для РЕМЕСЛА; а тип їхньої еволюції вважати кладогенезом – історичним розгалуженням.

В цілому, мистецтво залишається однією з найважливіших форм трансляції і, отже, збереження людського досвіду. Воно ж виступає і формою оновлення цього досвіду, тому що кожне покоління особливим чином висловлює процес освоєння буття. Акценти в цій ролі мистецтва змінюються історично, і, власне, збереження мистецтва, його специфіки, його соціальної функції досягається в образах, що фіксують рівновагу між відтворенням і оновленням людського досвіду, що постійно змінюється. Запропонована у цій роботі комплексна методика дослідження та отримані результати є перспективними для подальшого дослідження феноменів поліапельованості концепту на матеріалі різних лексичних концептів в англійській мовній картини світу.

References

- Aajami, R. F. (2020). A cognitive linguistics study of the conceptual derivation of word meaning. *Arab World English Journal*, 11(4). <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol11no4.15>
- Art. (n.d.). In *The World's #1 Online Encyclopedia* (n.d.). Retrieved from: <https://www.encyclopedia.com>
- Bakhtin, M.M. (1975). *Voprosy literatury i estetiki [Questions of literature and aesthetics]*. Moskva: Hudozhestvennaja literature (in Russian).
- Barcelona, A. (2006). Metonymy in meaning and form, with special attention to its role in lexical semantic change. In J. G. V. González, M. M. Vázquez, & P. R. Vaz (Eds.), *The historical linguistics-cognitive linguistics interface* (pp. 19–57). Universidad de Huelva.
- Boldyrev, N.N. (2001). Kontsept i znachenije slova. [Concept and meaning of the word]. In *Metodologicheskiye problemy kognitivnoy lingvistiki* (pp. 25–36). Voronezh: Voronezh Publishing House. State University. (in Russian).
- Bondarenko, E.V. (2014). *Matrichnoe modelirovanie. Dual'nost' vremeni v anglojazychnoj kartine Mira*. [Matrix modelling. The duality of time in the English language world constual]. Kharkov: Karazin University Press. (in Russian).
- Bondarenko, E.V. (2017). Kartina mira i matrichnoe modelirovanie kak bazovyj metod ee analiza [World construal and matrix modelling as a basic method of its analysis]. In I.S. Shevchenko (Ed.), *Kak narisovat' portret pticy: metodologija kognitivno-kommunikativnogo analiza jazyka: kol. monografija* (pp. 59–106). Kharkov: Karazin University Press (in Russian).
- Bondarenko, I. V. (2018). Kharkiv linguistic school. Heritage. Alexander Potebnja. *Cognition, communication, discourse*, 16, 13–24. <https://dx.doi.org/10.26565/2218-2926-2018-16-01>
- Campodonico, S. P. (2011). *Culturology: Using organizational culture for strategic growth*. Lulu.com.
- Clausner, T.C., & Croft, W. (1999). Domains and image schemas. *Cognitive Linguistics*, 10(1), 1–31.
- Croft, W., & Cruse, D. A. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Davydenko, I., & Kalyuzhna, A. (2019). Conceptualization across languages: A case for English and Ukrainian synonyms. *Proceedings of the conference «Culture and Cognition in Language 2»* Rzeszow, 25-26 April 2019. 20-21.
- Dovganyuk, E.V. (2017). *Evoluciya konceptu KRASA v angломovnomu dy`skursi XIV – XXI stolit` [The evolution of the concept BEAUTY in the English discourse of the 14 th – 21 st centuries]*. (Unpublished candidate dissertation). V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine (in Ukrainian).
- Etymon. (n.d.). In *Merriam-Webster.com dictionary*. Retrieved from: <http://www.merriam-webster.com/>
- Freeman, M. (2006). 'Blending: A Response'. *Language and Literature*, 15(1), 107–117. <https://doi.org/10.1177/0963947006063528>

- Gamboni, D. (2002). *Potential Images: Ambiguity and Indeterminacy in Modern Art*. London: Reaktion Books.
- González, J. G. V. (2006). The "Emotion Is Heat (of Fire) Metaphor": an Old English Validation. In J. G. V. González, M. M. Vázquez, & P. R. Vaz (Eds.), *The Historical Linguistics-Cognitive Linguistics Interface* (pp.225–243). Huelva, Spain: Univesidad de Huelva.
- Kassirer, Je. (2002). *Filosofija simvolicheskikh form. Mifologicheskoe myshlenie*. [The Philosophy of Symbolic Forms, Mythical Thought]. Moscow; Sankt-Peterburg: Universitetskaja kniga, Vol.2 (in Russian).
- Kovecses, Z. (2017). Levels of Metaphor. *Cognitive Linguistics*, 28(2), 321–347. <https://doi.org/10.1515/cog-2016-0052>
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. University of Chocago Press.
- Langacker, R. (1987). *Foundations of cognitive grammar. Volume I: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. (2014). Culture and cognition, lexicon and grammar. In Masataka Yamaguchi, Dennis Tay and Benjamin Blount (Eds.), *Approaches to Language, Culture and Cognition: The Intersection of Cognitive Linguistics and Linguistic Anthropology* (pp. 27–49). Houndmills and New York: Palgrave Macmillan.
- Marty`nyuk, A.P. (2012). *Slovy`k osnovny`x terminiv kognity`vno-dy`skursy`vnoyi lingvisty`ky`* [The dictionary of basic terms of cognitive-discursive linguistics]. Kharkiv: Karazin University Press.
- Nanay, B. (2014). Philosophy of perception as a guide to aesthetics. In G. Currie, M. Kieran, A. Meskin, & J. Robson (Eds.), *Aesthetics and the sciences of mind* (pp. 101–120). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199669639.003.0006>
- Nikitin, M.V. (1974). *Leksicheskoe znachenie v slove i slovosochetanii* [Lexical meaning in the word and phrase]. Vladimir: VPI (in Russian).
- Otty, L., & Roberts, A.M. (2013). 'Dim-conceived glories of the brain': On Ambiguity in Literature and Science. *Culture, Theory and Critique*, 54(1), 37–55. <https://doi.org/10.1080/14735784.2012.752194>
- Palmer, G.B. (2015). Ethnography: A neglected method of inductive linguistics. *Ethnolinguistics*, 27, 21–45. <http://dx.doi.org/10.17951/et.2015.27.21>
- Penny, S. (2017). *Making Sense: Cognition, Computing, Art, and Embodiment*. Boston: MIT Press.
- Polina, A.V. (2004). *Jazykovaja obektivacija koncepta BOG v anglijskom diskurse XIV–XX vv. [Linguistic objectivization of the concept GOD in the English discourse of the 14th – 20th centuries]*. (Unpublished candidate dissertation). V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine (in Russian).
- Popova, Z.D. (2001). *Oчерки по когнитивной лингвистике* [Essays on cognitive linguistics]. Voronezh: Istoki (in Russian).
- Potebnya, A.A. (1993). *Mysl' i yazyk* [Thought and language]. Kiev: Sento. (in Russian).
- Sharifian, F. (2017). Cultural Linguistics. *Ethnolinguistics*, 28, 33–61. <http://dx.doi.org/10.17951/et.2016.28.31>
- Shevchenko, I.S. (2016). Jevoljucionnye mehanizmy kognitivnoj semantiki [Evolutional mechanisms of cognitive semantics]. *Cognition, communication, discourse*, 13, 131–141. <http://dx.doi.org/10.26565/2218-2926-2016-13-07>
- Shevchenko, I., & Gutorov, V. (2019). A cognitive-pragmatic perspective on apologies in English and Ukrainian discourse. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, IV* (2), 301-342. Retrieved from: https://lartis.sk/wp-content/uploads/2019/11/ShevchenkoGutorov_Issue-2_2019.pdf

- Shevchenko, I., & Shastalo, V. (2021). The conceptual metaphor of modesty in English and Ukrainian. *Cognitive Studies / Études cognitives*, 21, Article 2462.
<https://doi.org/10.11649/cs.2462>
- Sidneva, T.B. (2013). Koncept «iskusstvo» kak predmet sovremennykh kul'turologicheskikh refleksij. [The concept of “art” as a subject of culturological interpretation]. *Vestnik Vjatskogo gumanitarnogo universiteta*, 1(2), 142–145 (in Russian).
- Steen, G. J. (2011). The contemporary theory of metaphor – now new and improved! *Review of Cognitive Linguistics*, 9(1), 26–64. <https://doi.org/10.1075/rcl.9.1.03ste>
- Stepanov, Yu.S. (1997). *Konstanty: Slovar' russkoy kul'tury* [Constants: Dictionary of Russian Culture. Research experience]. Moscow: School «Languages of Russian culture». (in Russian).
- Sullivan, K. (2013). *Frames and constructions in metaphoric language*. Amsterdam: John Benjamins.
- Tokarev, G.V. (2010). Lingvokul'turologicheskaja interpretacija koncepta. [Linguocultural interpretation of the concept]. *Cognition, communication, discourse*, 2, 51-61.
<https://doi.org/10.26565/2218-2926-2010-02-06>
- Turner, M., & Fauconnier, G. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Vakhov's'ka, O. V., & Shevchenko, I. S. (2013). *Kontsept GREH v angloyazychnoy kartine mira: Evolyutsiya v diskurse 14-21 vekov* [The concept of SIN in the English-language construal of the world: The evolution in the 14th-21st centuries discourse]. LAP Lambert Academic Publishing.
- Wnuk, E., & Ito, Y. (2021) The heart's downward path to happiness: cross-cultural diversity in spatial metaphors of affect. *Cognitive Linguistics*, 32(2), 195–218.
<https://doi.org/10.1515/cog-2020-0068>
- Zhabotyńska, S. A. (2013). Imja kak tekst: konceptual'naja set' leksicheskogo znachenija (analiz imeni jemocii) [The name as a text: conceptual network of lexical meaning (analysis of the name of emotion)]. *Cognition, communication, discourse*, 6, 47-76.
<http://dx.doi.org/10.26565/2218-2926-2013-06-04>
- Zhabotinskaya, S.A. (2010). Lingvokognitivnyy podkhod k analizu nominativnykh protsessov [Lingvo-cognitive approach to the analysis of nominative processes]. *Vestnik Khar'kov. nats. un-ta imeni V.N. Karazina*, 928, 6–20 (in Russian).
- Zmiyova, I.V. (2006). *Lingvokognitivnye kharakteristiki sredstv verbalizatsii kontcepta DOBRO v angliiskom iazyke* [Linguocognitive characteristics of the means verbalizing the concept GOOD in English]. (Unpublished candidate dissertation). V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine (in Russian).

Sources for illustrations

- Chaucer, G. (n.d.). *The Canterbury Tales*. Retrieved from:
 URL:<https://www.gutenberg.org/files/22120/22120-h/22120-h.htm/>
- Crowther, J. (Ed.) (1998). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Crystal, D. (Ed.). (1990). *The Cambridge Encyclopedia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoad, T. F. (Ed.). (1996). *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: OUP.
- Hornby, A. S. (Ed.). (2005). *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. 7th Ed. London, N.Y. : Oxford University Press.
- La Volpe. (2017, July 14). *The Evolution of Art (and how it Shaped the Modern World)*. [Video]. YouTube. <https://www.y2mate.com/ru/youtube/bkWHrWw5yTg>
- Longman Dictionary of Contemporary English*. (n.d.). Retrieved from:
<http://www.ldoceonline.com/search/>

- Malory, T. (n.d.). *Le Mort D'Arthur*. Retrieved from: URL: <https://www.gutenberg.org/files/1251/1251-h/1251-h.htm/>
- Marlowe, Ch. (n.d.a). *The Jew of Malta*. Retrieved from: URL: <https://www.gutenberg.org/files/901/901-h/901-h.htm/>
- Marlowe, Ch. (n.d.b). *The Tragical History of Doctor Faustus*. Retrieved from: URL: <http://www.lem.seed.pr.gov.br/arquivos/File/livrosliteraturaingles/faustus.pdf/>
- Marrow, S. (Ed.). (1972). *The New Roget's Thesaurus in Dictionary Form*. New-York: G.P. Putnam's Sons, Inc.
- McMillan English Dictionary*. (n.d.). Retrieved from: <https://www.macmillandictionary.com/>
- Merriam-Webster Dictionary*. (n.d.). Retrieved from: <http://www.merriam-webster.com/>
- Mish, F.C. (Ed.). (1993). *MERRIAM-WEBSTER Collegiate Dictionary*. 10th ed. Massachusetts: Merriam-Webster Inc.
- Onions, C. T. (Ed.). (1996). *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford : OUP.
- Online Etymology Dictionary*. (n.d.). Retrieved from: <http://www.etymonline.com/>
- Oxford Wordpower Dictionary*. (1998). Oxford : OUP.
- Rodale, J. I. (Ed.). (1978). *The Synonym Finder*. Essex: Rodale Press.
- Sinclair, J. (Ed.). (1990). *Collins Cobuild English Language Dictionary*. London: Collins Sons & Co Ltd.
- Sinclair, J. (Ed.). (1993). *BBC English Dictionary*. London: HarperCollins Publishers.
- Summers, D. (Ed.). (1993). *Longman Language Activator*. Essex, England: Longman Group UK Ltd.
- Synonyms Thesaurus with Antonyms & Definitions*. (n.d.). Retrieved from: <http://www.synonym.com/>
- The British National Corpus*. (n.d.). Retrieved from: <https://www.english-corpora.org/bnc/>
- The Oxford Dictionary of English* (2nd edition revised). (n.d.). Retrieved from: www.oxfordreference.com
- The Oxford Paperback Thesaurus*. (n.d.). Retrieved from: www.oxfordreference.com

**THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF ART
IN THE ENGLISH LINGUISTIC CONSTRUAL OF THE WORLD:
FROM CRAFT TO CREATIVITY**

Inna Davydenko

PhD in Linguistics, Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University
(4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine);
e-mail: i.v.davydenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6379-343X>

Aletvyna Kalyuzhna

PhD in Linguistics, Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University
(4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine); e-mail: alevtyna.kalyuzhna@karazin.ua;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4305-5311>

Iryna Shevchenko

Doctor of Sciences in Linguistics, Professor,
V. N. Karazin Kharkiv National University (4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine);
e-mail: iryna.shevchenko@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2552-5623>

Abstract

There are many accounts of the concept of ART that generally focus on its synchronous analysis. To date the emergence of a new research approach of historical cognitive linguistics opens up an opportunity of rethinking the structure of this concept and its place in the English linguistic construal of the world. In this paper, we hypothesize that ART is a gestalt polyapeal concept that evolved by the type of cladogenesis from the concept of CRAFT; accordingly, its place in the English construal of the world changed from UTILITARY to AESTHETIC. With the aim to establish the evolution and place of this concept in the English linguistic construal of the world, the article identifies the means of nominating the concept in terms of diachrony; analyses the semantics of lexical means of concept representation, its structure, and determines

vectors of its profiling in different historical periods. The comprehensive method of our research includes identifying the name of the concept, that includes semantic componential and frequency analysis of basic lexemes representing the concept of ART in English. As a result the authors find out the etymological layer of the concept, its etymon and internal form of the name. In this paper, we describe lexical means of representation of the concept of ART, that include such basic lexemes as *art*, *arts*, *skill*, and *craft*, and claim that the semantic volume of *art* predominates and includes the semantic volumes of other synonyms. Based on their comparative study, we also claim that the noun *art*, that dominates both in frequency and in semantic capacity, is the name of the concept of ART. Etymologically, *art* (n) dates back to the Proto-Indo-European noun **ar* (ə) *-ti-* that meant ‘method of doing smth’, which determines its internal form. The empirical material of this research was obtained from thesauri and etymological dictionaries of English, and from the database BNC. We claim that the conceptual model of ART has undergone historical changes. Being based on PROFESSIONALISM within the segment HUMAN ACTIVITIES in the construal of the world, in the Middle Ages, the concept CRAFTS/ART dominated and was profiled within the domain of UTILITARY. At the beginning of the Renaissance, in the construal of the world, along with CRAFTS (the idea of small-scale production) profiled against the UTILITARY, the concept of WORK (industrial production) was formed; and the concept of ART profiled within the AESTHETIC domain appeared. Today, the concept of ART is the domain for such subdomains as PAINTING, SCULPTURE, LITERATURE, THEATER, DANCE, CINEMA, and others.

Key words: etymology, evolution, construal of the world, polyappealed concept, cladogenesis, lexeme, art, craft.

ЭВОЛЮЦИЯ КОНЦЕПТА ИСКУССТВО В АНГЛИЙСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА: ОТ РЕМЕСЛА К ТВОРЧЕСТВУ

Инна Владимировна Давиденко

кандидат филологических наук, доцент, Харьковский национальный университет
имени В. Н. Каразина (площадь Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина);
e-mail: i.v.davydenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6379-343X>

Алевтина Борисовна Калюжная

кандидат филологических наук, доцент, Харьковский национальный университет
имени В. Н. Каразина (майdan Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина);
e-mail: alevtyna.kalyuzhna@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4305-5311>

Ирина Семеновна Шевченко

доктор филологических наук, профессор, Харьковский национальный университет
имени В. Н. Каразина (4, пл. Свободы, Харьков, 61022, Украина);
e-mail: iryna.shevchenko@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2552-5623>

Аннотация

Существуют многочисленные исследования концепта ИСКУССТВО (ART) в плане синхронии, однако становление новейшего направления лингвистической науки – исторической когнитивистики дает возможность переосмысления структуры этого концепта и его места в английской картине мира. Гипотезой работы служит тезис о том, что ИСКУССТВО – гештальтный полиапеллированный концепт, эволюционировавший по типу кладогенеза от понятия РЕМЕСЛО; соответственно его место в английской картине мира менялось от УТИЛИТАРНОГО к ЭСТЕТИЧЕСКОМУ. С целью определить эволюцию и место этого концепта в английской языковой картине мира в статье устанавливаются средства номинации концепта в плане диахронии; проводится семантический анализ лексем-репрезентантов концепта; определяется его структура и векторы его профилирования в разные исторические периоды. На основе комплексной методики обнаружения имени концепта, которая включает в себя семный компонентный и частотный анализы базовых лексем-репрезентантов концепта ИСКУССТВО в английском языке, авторы устанавливают этимологический слой концепта, его этимон и внутреннюю форму имени. Описаны средства лексической репрезентации концепта ИСКУССТВО, которые включают в себя базовые лексемы *art*, *arts*, *skill* и *craft*, и установлено, что содержательный объем *art* является самым широким и включает в себя содержательные объемы

других лексем-синонимов. На базе их сравнительного изучения сделан вывод, что существительное *art*, как доминантное по частотности и наиболее емкое в семантическом плане, является именем концепта ИСКУССТВО. Этимологически лексема *art* восходит к протоиндоевропейскому существительному *ar(ə)-ti- со значением «способ, метод», что обуславливает ее внутреннюю форму. Эмпирический материал исследования был получен из толковых и этимологических словарей английского языка, и базы данных ВНС. Построена концептуальная модель ИСКУССТВА, которая претерпевает исторические изменения в рамках сегмента картины мира ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА на основе ПРОФЕССИОНАЛИЗМА: в период средневековья доминирует концепт РЕМЕСЛО/ART, профилированный в пределах домена УТИЛИТАРНОЕ; с началом эпохи Возрождения в картине мира наряду с РЕМЕСЛОМ (представление о мелком производстве) в пределах УТИЛИТАРНОГО формируется концепт ТРУД (промышленное производство) и выделяется концепт ИСКУССТВО, профилированный в пределах домена ЭСТЕТИЧЕСКОЕ. Сегодня концепт ИСКУССТВО служит доменом для таких субдоменов, как ЖИВОПИСЬ, СКУЛЬПТУРА, ЛИТЕРАТУРА, ТЕАТР, ТАНЕЦ, КИНО и другие.

Ключевые слова: этимология, эволюция, картина мира, полиапеллированный концепт, кладогенез, лексема, искусство, ремесло.